

Jenny Nilsson
Myndigheten för tillgängliga medier
jenny.nilsson@mtm.se

Anna Hampson Lundh
Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan;
The Linnaeus Centre for Research on Learning, Interaction, and Mediated Communication in
Contemporary Society (LinCS)
Högskolan i Borås
anna.lundh@hb.se

2013

Vikten av att våga: Erfarenheter av uppdragsforskning

Introduktion

Sedan 2001 har Mötesplatskonferensen i Borås årligen samlat praktiker, forskare och utbildare inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga området. En av de grundläggande utgångspunkterna för konferensen är att de olika delarna av sektorn har att vinna på en ökad dialog. Mötesplatskonferensen är tänkt som en arena där vetenskap och praktik kan mötas. Möjligen är det så att konferensen också bygger på en idé om att vetenskap och profession sällan möts på särskilt många andra arenor. En för konferensen bakomliggande problematik formulerades vid dess första upplaga i ett bidrag av Lars Seldén på följande sätt:

En evig fråga för högre utbildning torde vara friktionen mellan akademiska krav och professionernas krav och förväntningar. Akademin håller hårt på sin autonomi vad gäller definitioner av det vetenskapliga. Professionerna kan hänvisa till en solid erfarenhet i praktiken – praktiken ofta utpekad som 'verkligheten'. (Seldén, 2001).

Skillnader mellan sektorns olika delar beskrivs också inom annan litteratur på området, där inte sällan en klyfta mellan teori och praktik, vetenskap och profession lyfts fram (jfr. Gärdén, 2013). I detta paper vill vi därför beskriva ett forskningsprojekt, Barns tankar om talböcker, som helt bygger på samverkan mellan bibliotekspraktik och vetenskap. Projektet genomfördes

under 2012 där Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) anlidade en forskare vid Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan (BHS) vid Högskolan i Borås. Syftet med föreliggande artikel är att beskriva och redogöra för förutsättningarna för projektet och de båda medverkande aktörernas erfarenheter av samarbetet.

Artikeln består av fyra delar. På denna introduktion följer en sammanfattning av den rapport som blev det huvudsakliga resultatet av projektet. Därefter beskrivs den modell för samverkan mellan profession och forskning som projektet byggde på, nämligen uppdragsforskning. Avsnittet består av två beskrivningar av samarbetet, en från MTM:s synvinkel och en från BHS synvinkel. Artikeln avslutas med en konklusion kring vad de båda parterna lärt av samarbetet.

Rapporten *Talande böcker och läsande barn*

Den rapport som blev resultatet av samarbetsprojektet heter *Talande böcker och läsande barn: Barn berättar om talboksanvändning* och publicerades av MTM i en svensk och en engelsk version under den första delen av 2013 (Lundh, 2013). Den bygger på en analys av fokusgruppssamtal med 51 barn i åldrarna 9-16 år. Samtalen genomfördes av MTM i fyra län/regioner under 2012. Tillvägagångssätt, analytiska verktyg och en ingående beskrivning och diskussion av studiens resultat finns givetvis att läsa i rapporten (Lundh, 2013). En sammanfattning har också publicerats i tidskriften *Dyslexi* (Nilsson, 2013).

Syftet med rapporten var att ”skapa en fördjupad förståelse för unga talboksanvändare och utifrån denna förståelse skapa en grund för att vidareutveckla de svenska bibliotekens service till denna målgrupp” (Lundh, 2013, s. 14). Utifrån sin analys av barnens berättelser om läsning, sökning och användning av talböcker, samt bibliotek i vid bemärkelse, kunde Anna Hampson Lundh dra tre övergripande slutsatser:

Ett sätt för biblioteken att vidareutveckla servicen gentemot unga talboksanvändare torde därmed vara att i sitt arbete betona hur barnen kan använda talböcker.

[...]

Ett sätt att vidareutveckla servicen gentemot unga talboksanvändare är att, från en övergripande till en lokal nivå, föra en kritiskt reflekterande diskussion kring varför det är viktigt att förmedla talböcker.

[...]

Ett sätt att vidareutveckla servicen gentemot målgruppen är att alltid betona vikten av ett professionellt bemötande i varje enskild kontakt med unga redan existerande och potentiellt blivande talboksanvändare. (Lundh, 2013, s. 35)

Vad som betonas i slutsatserna är således att barns tillgång till talböcker inte enbart handlar om hur de hittar talböcker, utan också hur de lär sig och uppfattar att talböcker kan användas. Vidare lyfts det fram att talböcker kan ha både en kompenserande funktion och bjuda in till aktiviteter som går utöver läsning av tryckta böcker. Det tycks dock som om barnen i studien främst uttrycker att den kompenserande funktionen är den som lyfts fram av bibliotek och skola. Slutligen understryks betydelsen av mötet mellan talboksförmedlare och barn och att varje sådant möte har potential att vara avgörande för barnens användning av talböcker.

Uppdragsforskning för biblioteksutveckling

Trots att relationen mellan biblioteksverksamheter och den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen ibland beskrivs som problematisk, finns det många modeller för hur möten mellan profession och forskning kan skapas i praktiken och hur forskning kan komma till användning. Gärdén (2013) beskriver ingående ett antal sådana modeller som använts vid biblioteksutveckling, nämligen *evidensbaserat biblioteksarbete eller kunskapsbaserad biblioteksutveckling, aktionsforskning, följeforskning, tidskriftsklubb, forskningscirkel* och *reflekterande praktiker*. I det följande vill vi beskriva ytterligare en modell, nämligen uppdragsforskningen, genom ett konkret exempel där en statlig myndighet (MTM) har anlitat en annan statlig myndighet (Högskolan i Borås) för att genomföra en studie av praktisk relevans för de svenska biblioteken. Redogörelsen är uppdelad i två avsnitt – ett utifrån respektive myndighet – utifrån likalydande rubriker.

Myndigheten för tillgängliga medier

Bakgrund till samarbetet

MTM ska som statlig myndighet följa FN:s konvention om barnets rättigheter. Artikel 12 i konventionen poängterar barns rätt att bli hörda i frågor som rör dem. Enligt MTM:s Barn- och ungdomsstrategi för 2012-2014 (TPB, 2012) ska barn tillfrågas på olika sätt under tidsperioden. För talboksläsande barn fastnade MTM för modellen med fokusgrupper. Metoden passar bra för barn med läsnedsättningar och ger en fördjupning som inte är möjlig vid t ex telefonintervjuer. Rent praktiskt måste MTM också hitta en samarbetsmodell med biblioteken för att få direktkontakt med barnen, eftersom de lånar sina talböcker via sitt lokala bibliotek. MTM beslöt starta arbetet i projektform. Projektet fick namnet Barns tankar om talböcker och MTM:s barnbibliotekarie Jenny Nilsson blev projektledare med marknadschef Bitte Kronkvist som projektägare. Till projektgruppen knöts också ytterligare personal inom MTM.

Fokusgrupper var en metod som MTM inte hade erfarenhet av sedan tidigare och därför behövdes extern kompetens. MTM ville också att analysen skulle göras externt eftersom tolkningen av barnens fokussamtal kanske alltför mycket skulle kunna färgas av medarbetarnas MTM-perspektiv. Det finns många företag som arbetar med fokusgrupper, men myndigheten ville i det här sammanhanget ha kombinationen av kompetens kring metoden och kompetens inom biblioteks- och informationsvetenskapen. De första kontakterna togs med Uppsala universitet, men där fanns tyvärr inte utrymme för ett samarbete just då utan MTM blev hänvisade vidare till Högskolan i Borås och Anna Hampson Lundh, som då ganska nyligen hade doktorerat inom ett område som inte låg så långt från det MTM ville undersöka.

Beskrivning av processen

När Anna hade tackat ja till samarbetet skrevs ett avtal mellan MTM och BHS kring uppdraget. Så startades samarbetet. Metoden, fokusgrupper, var redan vald av MTM. Projektgruppen arbetade fram frågor och metod utifrån litteratur inom ämnesområdet. Anna kom med synpunkter på frågorna och förslag till hur intervjuerna kunde genomföras. Under våren 2012 genomfördes de nio fokusgruppsintervjuerna av medarbetare på MTM. Jenny var närvarande vid samtliga intervjuer. Transkriberingen av alla intervjuer gjordes av en person knuten till MTM för sommararbete. Utskrifterna skickades kontinuerligt till Anna, som också fick tillgång till intervjuerna i form av ljudfiler. I augusti 2012 träffades Anna och Jenny för att gå igenom hur arbetet skulle fortsätta. Under hösten arbetade Anna sedan med analysen.

Hon kompletterade resultatet av fokusgrupperna med en intervju med Jenny, för att räta ut frågetecken kring både intervjuinnehållet men också inom ämnesområdet talböcker. Intervjun blev en del av analysmaterialet. I november var texten helt klar och rapporten blev nummer 1 i myndighetens nya rapportserie 2013. Rapporten översattes även till engelska.

Skillnader mot tidigare arbetssätt

MTM har stor erfarenhet av samarbete med högskole- och universitetsvärlden genom den service man tillhandahåller för högskolestuderande med läsnedsättning. Samarbete med högskolan för uppdrag på det här sättet var dock nytt för myndigheten. MTM har haft stor glädje av uppsatser som studenter, bland annat inom biblioteks- och informationsvetenskapen, har skrivit. Men det är naturligtvis något helt annat när myndigheten själv får formulera syftet för en undersökning. Det är också lite av ett vågspel för myndigheten. Bjuder man in en fristående forskare kan och ska den forskaren vara autonom och få utrymme till en fri analys.

Spridning av resultat: Publiceringskanaler och –traditioner

Grunden för den svenska talboksmodellen utgörs av MTM:s produktion och digitala bibliotek. Men det är hela det svenska biblioteksväsendet som ska se till att talböckerna når fram till sina läsare. För MTM är det av stor vikt att erfarenheterna av undersökningen når ut till biblioteken. Det är där mötet med de talboksläsande barnen sker. Genom att MTM tog hand om spridningen av rapporten har den analys som en forskare gjort möjligen fått en vidare spridning inom biblioteksväsendet, än om högskolan själv publicerat den. MTM har redan fått signaler från bibliotek om att slutsatserna i rapporten används som utgångspunkter i nya arbetssätt för att öka spridningen av talböcker till barn och unga.

I MTM:s regi presenteras och sprids rapporten under 2013 vid ett flertal tillfällen, bland annat vid WLIC i Singapore, internationella DAISY-konsortiets konferens i Köpenhamn, Bok- och biblioteksmässan Göteborg, svenska DAISY-konsortiets konferens och Skolforum på Stockholmsmässan. Rapporten har presenterats i myndighetens tidskrift *Bibliotek för alla* och i tidskriften *Dyslexi*.

Vinster

Den största vinsten för MTM är att få en kvalificerad utomstående analys av ett för myndigheten angeläget område. De analytiska utgångspunkter och begrepp som Anna använde, och som även används internationellt, ger rapporten en större tyngd. Även den noggranna genomgången av tidigare forskning är ett exempel på vinsten av att anlita en forskare.

Alternativet för MTM att anlita ett företag som arbetar med kundundersökningar är säkert användbart vid andra tillfällen. Den här gången var det utan tvekan en vinst att den som gjorde analysen hade kunskap om svenskt biblioteksväsende.

En förhoppning från MTM är också att samarbetet får spridningseffekter som gör att frågorna kring tillgängliga medier möts av större intresse och uppmärksamhet inom biblioteks- och informationsvetenskapen.

Att tänka på till nästa gång

Man ska aldrig underskatta betydelsen av tydlighet. Jenny kunde som projektledare ha varit ännu tydligare i informationen till Anna om uppdraget, som redan från början handlade om att peka på vad biblioteken kan göra för att underlätta mötet mellan barnen och talböckerna, inte bara MTM:s roll. Anna kanske kunde varit tydligare när det gäller de förhållanden som gäller

för de sammanhang där forskares texter finns publicerade. Men i bägge fallen så är det ju ofta svårt för en part att inse vad som för denne är underförstått, men måste tydliggöras för en utomstående. Det ska man vara uppmärksam på och inte dra sig för att vara detaljerad i rädsla för att vara övertydlig.

MTM bör i liknande samarbeten redan från början diskutera spridning av det som publiceras. Då bör man reflektera över de villkor som gäller för forskares publicering.

Bibliotekshögskolan

Bakgrund till samarbetet

”Vetenskap för profession” är mottot för Högskolan i Borås. För BHS är samverkan med omgivande professionsfält, som bibliotekssektorn, mycket betydelsefull. Uppdragsforskning är en viktig del av BHS verksamhet och när frågan kom från MTM angående Barns tankar om talböcker inleddes omgående en diskussion mellan Anna och ledningen kring hur projektet kunde genomföras.

Beskrivning av processen

Innan själva projektet kunde påbörjas krävdes ett noggrant föreberedelsearbete för att skapa goda förutsättningar för projektets genomförande. När MTM kontaktade BHS var uppdraget redan tydligt formulerat och väl förankrat i MTM:s organisation. För Anna var det viktigt att förankra uppdraget hos sin ledning, så att tid kunde avsättas i hennes tjänst för arbetet, samt att få administrativt stöd i arbetet, exempelvis med att komma överens om ett pris och upprätta ett avtal mellan MTM och BHS. I avtalet som skrevs fanns tydligt avgivet vad som skulle genomföras, en beräknad tidsåtgång och en tidsplan, förväntade resultat och ett överenskommet pris. Detta avtal blev sedan ett viktigt redskap för att kontinuerligt kunna följa upp att projektet var på väg åt rätt håll.

Den största delen av Annas arbete i projektet genomfördes under hösten 2012, då hon läste in sig på relevant litteratur, genomförde analysen av materialet, samt författade rapporten. Hösten inleddes med ett möte på MTM och under arbetets gång hade Anna möjlighet att kontakta Jenny Nilsson med frågor som uppstod, samt även genomföra den intervju med Jenny som beskrivits ovan. Vid ett tillfälle presenterades också arbetet för projektgruppen via ett Skypesamtal. Anna fick då synpunkter på den disposition och det syfte och frågeställningar hon hade formulerat utifrån avtalet mellan MTM och BHS. Detta möte visade sig vara mycket viktigt, då syftet för rapporten kom att breddas i jämförelse med det syfte som ursprungligen hade formulerats i avtalet.

Rapporten levererades på utsatt tid till MTM i form av en Wordfil. Det var från början överenskommet att MTM skulle stå för korrekturläsning, layout och tryck av rapporten. När rapporten sedan kom att översättas till engelska fick Anna möjlighet att läsa översättningen och komma med synpunkter.

Skillnader mot tidigare arbetssätt

Några skillnader mellan uppdragsforskning och så kallad grundforskning blev tydliga i arbetet med rapporten. Dessa skillnader handlar bland annat om spänningen forskarens autonomi och den av uppdragsgivaren formulerade uppgiften. I ett avhandlingsarbete eller ett annat traditionellt forskningsprojekt inom biblioteks- och informationsvetenskap brukar den enskilde forskaren ha tämligen stor frihet att formulera syfte och frågeställningar och utifrån dessa välja och/eller utveckla forskningsmetoder. I Barns tankar om talböcker var både syfte

och metod redan valda. Anna tyckte dock inte att metoden var helt avpassad till det syfte med rapporten som hon då uppfattade. Det breddade syfte som klargjordes vid projektgruppsmötet under rapportskrivandets gång blev därför betydelsefullt för analysens genomförande och de slutsatser som drogs.

Detta exempel med hur syftet med rapporten formulerades och omformulerades handlar också om balansen mellan närhet och distans. Om uppdraget endast hade varit formulerat i termer av vad resultaten hade för betydelse för MTM, hade det möjligen varit svårare att föra en kritisk diskussion kring resultatens betydelse. När det tydliggjordes att syftet var bredare och att projektgruppen förväntade sig en kritisk diskussion, blev uppdraget enklare att hantera. Exemplet visar också på vikten av att som forskare förstå uppdragsgivarens interna struktur och vilka i organisationen som har mandat att styra projektet.

En annan skillnad handlar om förväntade resultat och tidsåtgång. Även om traditionella forskningsprojekt har tidsplaner och formulerade förväntade resultat, så är de sällan så precisa som var fallet i Barns tankar om talböcker. Inom vetenskaplig publicering räknar forskare med att det tar lång tid innan resultat blir publicerade, inte minst på grund av den peer-reviewgranskning som resultaten genomgår innan de presenteras och publiceras. Det finns också inom akademien en tradition av att presentera pågående projekt och preliminära resultat på seminarier och konferenser, vilket innebär att återkoppling ges under arbetets gång. Att dessa möjligheter till kritisk granskning och feedback inte finns, gör att produkten, den färdiga rapporten, inte kan liknas vid exempelvis en vetenskaplig artikel eller andra vetenskapliga publikationer.

Spridning av resultat: Publiceringskanaler och –traditioner

En klar fördel med att samarbeta på det sätt som gjorts i Barns tankar om talböcker är att resultaten har kunnat spridas i både professionella och akademiska sammanhang. Ovan har MTM:s arbete med att sprida rapporten beskrivits. Anna hade möjlighet att tillsammans med Jenny utforma en poster baserad på rapporten att presentera på den så kallade DOCAM-konferensen under 2013. I framtiden är det också möjligt att nya forskningsansökningar kan utvecklas utifrån resultaten av projektet.

Föreliggande artikel kan ses som ett exempel på en gemensam satsning på att presentera en del av de erfarenheter som gjordes i arbetet med projektet. Något som tydliggjorts i de fall där samförfattande har skett är de två olika myndigheternas sätt att betrakta textproduktion: Medan MTM vanligtvis arbetar med att standardisera och återanvända text, är det av avgörande betydelse för en forskare att vara noggrann med citering och referering.

Vinster

Vinsterna med att arbeta med uppdragsforskning är flera. För BHS som institution är det värdefullt att förstå problem och frågeställningar som är relevanta för biblioteksfältet, samt att skapa, upprätthålla och utveckla kontakterna med omgivande institutioner. Genom uppdragsforskning skapas möjligheter att fördjupa och förstärka den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningens professionsrelevans. Både för institutionen och den enskilde forskaren är det viktigt att få bekräftelse på att BHS kompetens är efterfrågad och användbar i professionssammanhang.

Att tänka på till nästa gång

Uppdragsforskning kräver, som beskrivits ovan, tydlighet vad gäller de olika parternas roller. Det är viktigt att som forskare poängtera vikten av distans och möjligheter till att skriva fram

även obekväma resultat genom hela arbetet. I det ovan beskriva fallet fanns dessa möjligheter, men de uttalades inte helt tydligt från början.

Konklusioner

Sammanfattningsvis kan erfarenheterna av Barns tankar om talböcker, vad gäller uppdragsforskning inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga området formuleras i följande punkter:

- **Våga bjuda in varandra**
Det så ofta omtalade glappet mellan de professionella fälten och akademien kan, just genom att det ofta omtalas, bli något av en självuppfyllande profetia. Att samarbeta över institutionsgränserna innebar ett risktagande, men riskerna minskades avsevärt genom öppenhet, tydlighet och respekt för varandras expertis.
- **Bygg in dialog i arbetsprocessen och var inte rädd att vara övertydlig**
De två institutionerna som samarbetade har olika organisationskulturer. Arbetsätt som är förgivettagna i den ena organisationen är inte nödvändigtvis det i den andra. Att bygga in en dialog i arbetsprocessen genom exempelvis avstämningsmöten, regelbunden epostkontakt och så vidare uppfattades av båda parter som viktigt. Det visade sig också att det ibland är viktigt att artikulera sådant som ter sig självklart för den ena parten.
- **Diskutera forskarens självständighet genom hela arbetet.**
Denna artikel inleddes med ett citat om hur akademien slår vakt om sin autonomi. En av vinsterna med att anlita en forskare är att forskaren är utbildad att kritiskt granska och se på problem utifrån nya perspektiv. I Barns tankar om talböcker diskuterades forskarens uppgift och roll i projektet vid flertalet tillfällen, vilket visade sig vara betydelsefullt för projektets resultat.
- **Tänk på att de olika sektorerna kan ha olika sätt att sprida sina resultat**
I arbetet med att sprida resultatet av projektet aktualiserades frågor som gäller publiceringstraditioner och sätt att producera och använda text. Dessa frågor kunde lösas genom en fortsatt öppen och tydlig dialog.
- **Budgetera för projektets alla delar**
Forskning kostar – så var strategisk i planeringen. Gå till exempel ihop flera regioner. Forskartid bör användas till analys medan texttranskriptioner kan utföras av någon annan.

Litteraturförteckning

Gärdén, Cecilia (2013). Skolbiblioteksforskning och skolbibliotekspraktik. Ingår i Louise Limberg & Anna Hampson Lundh (red). *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: En forskningsantologi*. Lund: BTJ Förlag. S. 71-111.

Lundh, Anna Hampson (2013). *Talande böcker och läsande barn: Barn berättar om talboksanvändning*. Stockholm: Myndigheten för tillgängliga medier. Tillgänglig på: http://www.mtm.se/filer/trycksaker/pdf/Talande_bocker_webb.pdf

Nilsson, Jenny (2013). Mötet mellan barnen och talböckerna. *Dyslexi*, vol. 18, no. 2, s. 12-14.

Seldén, Lars (2001). Profession och akademi. Paper presenterat vid *Mötesplats inför framtiden*, Borås 23-25 april, 2001. Tillgänglig på: <http://bada.hb.se/bitstream/2320/4971/1/Seld%C3%A9n01.pdf> [2013-09-05]

TPB. (2012a). *Barn- och ungdomsstrategi: 2012-2014: Barn- och ungdomsstrategi för TPB*. Tillgänglig via: http://www.tpb.se/om_tpb/uppdrag/strategier [2013-09-13]